

روستا و توسعه، سال ۲۲، شماره ۸۸، زمستان ۱۳۹۸

DOI: 10.30490/RVT.2020.289507.1069

امکان‌سنجی توسعه پایدار روستایی از طریق توسعه صنایع خلاق: نمونه موردی صنایع دستی روستاهای منتخب استان اصفهان

حمید ابریشمی^۱، رسول بیدرام^۲، وحید ماجد^۳، الهام بخشایش^۴

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۹/۲۳ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۳/۱۲

چکیده

پژوهش حاضر با هدف امکان‌سنجی توسعه پایدار روستایی از مسیر توسعه صنایع خلاق انجام شد. جامعه آماری، روستاهای طرح توسعه اقتصادی و اشتغال‌زایی استان اصفهان در برنامه پنج‌ساله ششم توسعه بودند. ۱۲۲ روستای استان اصفهان در سال اول برنامه مورد بررسی قرار گرفتند که از آن میان، پنجاه روستای دارای توان تولید صنایع دستی به کمک ظرفیت‌سنجی به‌عنوان حجم نمونه انتخاب شدند. با استفاده از تحلیل سوات و مطالعات میدانی، امکان‌سنجی کمی نقاط ضعف و قوت و نیز تهدیدها و فرصت‌های توسعه صنایع خلاق با توجه به

۱- نویسنده مسئول و استاد گروه اقتصاد پولی، مالی و اسلامی، دانشکده اقتصاد، دانشگاه تهران، ایران.
(abrishami@ut.ac.ir)

۲- استادیار گروه اقتصاد هنر، دانشگاه هنر اصفهان، ایران.

۳- استادیار گروه اقتصاد بین‌رشته‌ای، دانشکده اقتصاد، دانشگاه تهران، ایران.

۴- دانشجوی دکتری گروه اقتصاد، پردیس البرز، دانشگاه تهران، ایران.

سرمایه‌های روستا بررسی شد. بر پایه نتایج تحقیق، از پنجاه روستای مورد مطالعه، هفت روستا از طریق توسعه صنایع دستی امکان دستیابی به توسعه پایدار روستایی را نداشتند؛ همچنین، یک روستا دارای شاخص توسعه پایدار روستایی صفر بود. از این رو، پیشنهاد شد که هر روستای دارای امتیاز بیشتر به عنوان مکان کارگاه مرکزی برای تولید، تأمین مواد اولیه، کنترل کیفیت، آموزش و نظارت بر صنایع دستی معرفی شود.

کلیدواژه‌ها: امکان‌سنجی، توسعه روستایی، توسعه پایدار، صنایع خلاق، صنایع دستی، استان اصفهان (روستاهای منتخب).

مقدمه

توسعه اقتصادی برای بیشتر کشورهای جهان هدفی آرمانی است. همه کشورهای در حال توسعه تمایل دارند که بر ظرفیت و توان مادی، انسانی و معنوی کشور خود بیفزایند و در پرتوی افزایش ظرفیت‌ها و توانایی‌ها، اقتصادی قدرتمند داشته باشند. در چارچوب روند تحولی «توسعه» به مفهوم عام آن، مفهوم توسعه روستایی نیز در گذر زمان دچار تغییر و تحول شده است. در این چارچوب، اندیشه‌ها، باورها و نهادهای اثرگذار در روند و فرآیند توسعه روستایی در سطح جهانی، منطقه‌ای و ملی نیز به ضرورت تغییرات و تحولات دهه‌های اخیر پی برده‌اند، زیرا الگوهای گذشته توسعه روستایی به افزایش و توزیع عادلانه درآمد، کاهش فقر، تعدیل نابرابری‌ها در راه کسب فرصت‌های برابر از حیث منابع و منافع، بهبود همه‌جانبه کیفیت زندگی، مشارکت مؤثر مردم و نهادهای محلی در تصمیم‌سازی و فرآیند برنامه‌ریزی منجر نشده است (Alavizadeh, 2007).

چالش‌هایی که مناطق روستایی با آن مواجه‌اند و منجر به کاهش سطح فعالیت‌های اقتصادی می‌شود، تنها با اهمیت دادن به صنایع دانش‌بنیان تقویت می‌شوند و برای حفظ فعالیت‌های اقتصادی و تشویق به رونق پایدار، جوامع روستایی مجبورند با جست‌وجوی

فرصت‌های جایگزین برای جلوگیری از فروپاشی کامل اقتصادهای محلی پاسخ‌گو باشند. استولاریک و همکاران (Stolarick et al., 2011)، برای توسعه روستایی، سه رویکرد در نظر می‌گیرند که عبارت‌اند از رویکردهای توسعه مکانی، توسعه اقتصادی و توسعه خلاقیت و استعداد‌های فردی. ایده مقاله آنها این است که برای توسعه روستایی، باید از رویکرد سوم استفاده کرد؛ یعنی، شکل‌گیری اقتصاد خلاق در مناطق روستایی بر اساس فرهنگ و هنر روستا. در واقع، به‌جای جذب گردشگر، روستاها باید به‌دنبال جذب کلاس خلاق باشند. راهبردهایی که بر جذب کلاس خلاق به منطقه متمرکز می‌شوند، می‌توانند از مزایای منطقه‌ای برای جذب ساکنان جدید و خانواده‌هایشان به روستا استفاده کنند. عملکرد اقتصادی کلاس خلاق عبارت است از ایجاد ایده‌های جدید، فناوری جدید و یا محتوای جدید خلاقانه. اردهالا و همکاران (Ardhala et al., 2016)، در مقاله‌ای با عنوان «عوامل مؤثر بر توسعه صنایع خلاق به‌عنوان مقاصد گردشگری، روستای کفش در شهر موجو کرتو»، این روستا را روستای نمونه تولید صنایع خلاق برای جذب گردشگر معرفی می‌کنند. توسعه روستا به‌عنوان مقصد گردشگری نیاز اساسی به نیروی کار خلاق، مهارت و فناوری، ایجاد جاذبه‌های گردشگری و توسعه زیرساخت‌ها دارد. همچنین، بالفور و همکاران (Balfour et al., 2018) بر این باورند که توسعه مبتنی بر هنر و کارآفرینی روستایی توانایی تقویت شبکه‌های تعاملی را دارد، که باعث دخالت‌های مدنی، برانگیختگی احساس جامعه، کارآفرینی و تحول خلاق می‌شود. آموزشگاه‌های هنری، جشنواره‌ها و سالن‌های هنرهای محلی، فرصت‌هایی را برای ایجاد تعاملات مشترک فراهم می‌کنند که می‌توانند ظرفیت جامعه را تقویت کنند

یکی از بارزترین و غنی‌ترین ظرفیت‌های هنری فرهنگی ایرانیان صنایع دستی آنهاست که هر رشته آن بیانگر تفکر و شیوه زندگی خالقان آن بوده و نمودی از سرمایه فرهنگی ایرانی است. روستاها زادگاه بیشتر هنرهای اصیل صنایع دستی ایران است، که متأسفانه تعدادی از آنها رو به فراموشی و منسوخ شدن بوده و نیاز جدی است تا از این سرمایه‌های فرهنگی حفاظت شود. در خصوص صنایع دستی به‌عنوان شاخه‌ای از صنایع خلاق، حسین‌نیا و شجاع

(Hosseinnia and Shoja, 2017)، در مقاله‌ای با عنوان «نقش صنایع دستی در توسعه پایدار گردشگری روستایی با تأکید بر دانش بومی»، نشان دادند که با ترکیب «دانش بومی» و «دانش نوین» و با توجه به وجود شرایط روستایی مانند نوع مناطق بومی، منابع، توان و شرایط هر منطقه، می‌توان زمینه‌ای برای یک مدل مناسب از توسعه پایدار روستایی با وجود فراوانی منابع انسانی در مناطق روستایی فراهم کرد. همچنین، از آنجا که تجارب کشورهای موفق در توسعه روستایی اهمیت صنعتی‌سازی روستا را در ایجاد فرصت‌های شغلی و جلوگیری از مهاجرت روستایی به شهرها نشان می‌دهد و نظریه توسعه و صنعتی‌سازی مناطق روستایی یک عامل مؤثر بر روند توسعه اقتصادی و اجتماعی است و می‌تواند به عنوان آخرین راه حل برای حل مشکل فقر در مناطق روستایی مورد توجه قرار گیرد، در مطالعه دیوانداری و همکاران (Divandari et al., 2017)، نقش تولید صنایع دستی در توسعه پایدار در روستای سر آقا سید استان چهارمحال و بختیاری بررسی شده و بر پایه یافته‌های آن، تولید و توسعه صنایع دستی در این روستا نه تنها فرصت‌های اشتغال و درآمد را ایجاد می‌کند، بلکه می‌تواند نقش مهمی در توسعه پایدار و استقلال روستا ایفا کند.

مطالعات مربوط به صنایع خلاق نشان می‌دهد که توسعه صنایع خلاق راهکاری مناسب برای توسعه روستایی است، چرا که توانایی بسیج سرمایه‌های اقتصادی، اجتماعی، انسانی، فرهنگی و طبیعی را برای رسیدن به هدف توسعه دارد، در حالی که اعتلای یکی نه تنها بر دیگری تأثیر منفی نمی‌گذارد، بلکه عامل رشدیابنده دیگری نیز می‌شود. از این رو، پژوهش حاضر با اهداف امکان‌سنجی توسعه پایدار روستاها از طریق توسعه صنایع خلاق (صنایع دستی) در روستاهای موجود در برنامه اول از طرح پنج‌ساله ششم توسعه انجام شد.

مبانی نظری

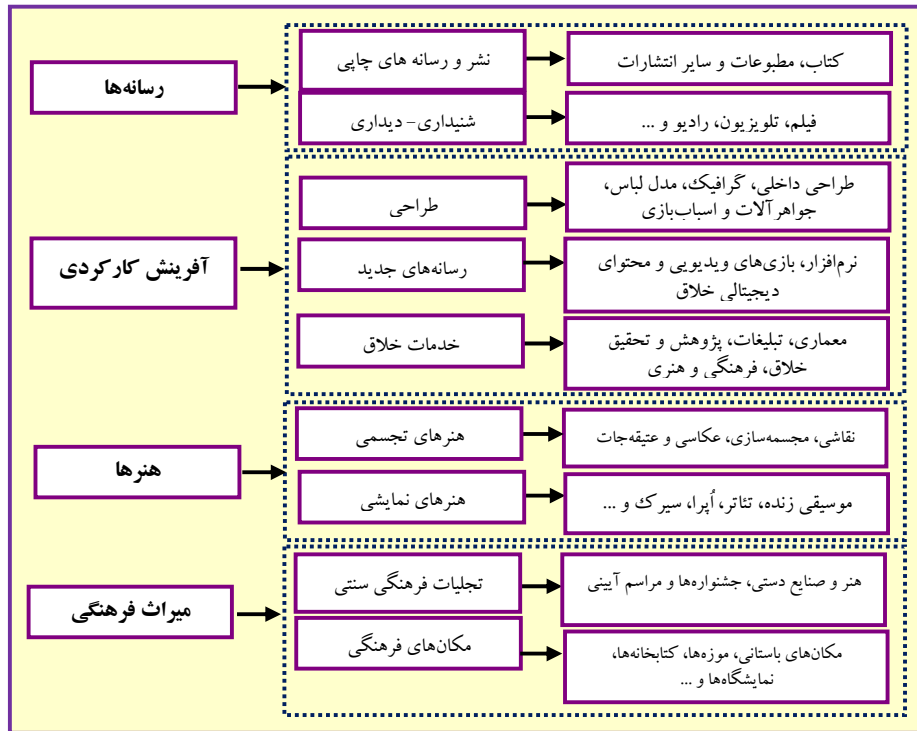
هم‌نشینی فرهنگ، هنر و دانش، خالق گونه‌ای از نظام اقتصادی به نام «اقتصاد خلاق» شد که در آن، استعدادهای خلاق موجب ارزش‌افزایی اقتصادی می‌شوند. نظریه اقتصاد خلاق را

اولین بار هاوکینز (Howkins, 2001) مطرح کرد و بر این باور بود که نظام اقتصاد خلاق توانایی ایجاد ارزش افزوده و تولید ثروت بر اساس ظرفیت‌های خلاق هنری، فرهنگی و دانشی جامعه خود را دارد؛ پس از او، فلوریدا (Florida, 2002)، با تمرکز بر سرمایه‌های انسانی خلاق که آنها را طبقه خلاق نامید، بیان کرد که خلاقیت را می‌توان توانایی تولید دانش جدید یا تبدیل دانش موجود به کاربری‌های موفق اقتصادی دانست (Najafian Najafabadi, 2015).

طبقه‌بندی کنفرانس آنکتاد از صنایع خلاق

یازدهمین کنفرانس تجارت و توسعه سازمان ملل (آنکتاد)^۱ که در سال ۲۰۰۴ در سطح وزیرانی از کشورهای عضو برپا شد، نقطه عطف بسیار مهمی در پذیرش مفهوم «صنایع خلاق» بود. در این کنفرانس، عنوان «صنایع خلاق» بر پیشانی جلسه اقتصاد بین‌المللی و توسعه نشست تا اعضای جلسه از رهنمودهایی که توسط یک هیئت کارشناسی عالی‌رتبه در زمینه صنایع خلاق و توسعه پیشنهاد می‌شد، الهام بگیرند. در رویکرد آنکتاد به صنایع خلاق، که خلاقیت را به عنوان فصل الخطاب در نظر می‌گیرد، از هر نوع فعالیتی که دارای یک مؤلفه هنری قوی باشد تا هر نوع فعالیت اقتصادی‌ای که فرآورده‌های نمادین تولید می‌کند و وابستگی شدید به مقوله مالکیت معنوی دارد و برای یک بازار تا حد امکان بزرگ انجام می‌شود، در گستره صنایع خلاق جای می‌گیرد. طبقه‌بندی آنکتاد از صنایع خلاق چهار گروه بزرگ را دربرمی‌گیرد: میراث فرهنگی، هنرها، رسانه‌ها و آفرینش‌های کارکردی. این گروه‌ها همان‌گونه که در شکل ۱ آمده است، به نه زیرگروه تقسیم می‌شود (Kayghobadi et al., 2008).

1. The United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD)

مأخذ: نجفیان نجف‌آبادی (Najafian Najafabadi, 2015)

شکل ۱- طبقه‌بندی آنگتاد از صنایع خلاق

صنایع خلاق و توسعه پایدار

اقتصاد خلاق یک بعدی نیست، بلکه ابعاد فراوان دارد و از چندین راه به توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشورها کمک می‌کند؛ از بعد اقتصادی، با ایجاد اشتغال در بخش‌های تولیدی و خدماتی، باعث افزایش تنوع بازار اقتصادی، نوآوری و تجارت می‌شود، به گونه‌ای که از سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۰۵، تجارت کالاها و خدمات خلاق به‌طور متوسط سالانه ۸/۷ درصد افزایش داشته است؛ از بعد اجتماعی نیز از آنجا که فرهنگ عامل هویت بخش جوامع است،

همچون زنجیر پیونددهنده آحاد مردم می‌شود و فعالیت‌های فرهنگی در بین مردم و ایجاد مشارکت برای برگزاری آن موجب انسجام اجتماعی می‌شود و به تقویت سرمایه‌های اجتماعی کمک می‌کند؛ و همچنین، از بعد فرهنگی، ارزش افزوده توسعه صنایع خلاق مرهون سرمایه‌های فرهنگی است که با بهره‌گیری از آن، هم موجب اعتلای ارزش‌های اقتصادی می‌شود و هم ارزش‌های فرهنگی مانا و پایدار می‌ماند (Kayghobadi et al., 2008).

همچنین، از بعد زیست‌محیطی، لندری (Landry, 2012) بر این باور است که در توسعه صنایع خلاق، تمرکز از روی پاداش در ازای بهره‌وری کار به بهره‌وری منابع منتقل شده که با ساختارهای انگیزشی و تنظیمی، حمایت شده است و منجر به جریان فعالیت‌های مبتکرانه می‌شود، و نتیجه آن خلق بیشتر با صرف منابع کمتر است، زیرا ورودی اصلی آن خلاقیت است که یک دارایی انسانی است و با بالفعل شدن، به سرمایه تبدیل می‌شود؛ همچنین، تولیدات دانشی و هنری کمتر به زیرساخت‌های صنعتی سنگین وابسته‌اند و به آسانی با قوانین و اهداف معطوف به نگهداری از محیط زیست سازگاری دارند (Najafian Najafabadi, 2015).

لویکات (Levickaite, 2015)، با مدل‌سازی توسعه پایدار اقتصادی خلاق و از طریق انجام نظر‌سنجی، هشت معیار را برای صنایع خلاق معرفی کرد و سپس، با استخراج بیست شاخص، این معیارها را به ابعاد زیست‌محیطی، اقتصادی، اجتماعی (فرهنگی - سیاسی) توسعه پایدار مرتبط ساخت. معیارهای مشخص شده پیش‌شرط‌های مناسب برای ایجاد یک مدل نظری صنایع خلاق از منظر توسعه پایدار به‌شمار می‌روند، که عبارت‌اند از سرمایه انسانی (تجربه، دانش)، سرمایه اجتماعی (عینی، ذهنی)، سرمایه کالبدی (زیرساخت‌های اساسی، دسترسی به خدمات عمومی)، سرمایه طبیعی، سرمایه مالی (تولیدی، مادی)، سرمایه فرهنگی (فعالیت‌های خلاقانه فکری)، خلق ارزش افزوده و ارتباطات. همچنین، چهار سرمایه اقتصادی، انسانی، اجتماعی و نمادین منابع تولید اقتصاد خلاق قلمداد می‌شوند. این چهار سرمایه از مهم‌ترین منابع تولید هر کالا و خدمات از جمله کالاهای خلاق محسوب می‌شوند و دو بعد توسعه مادی و غیرمادی را شکل می‌دهند. دو سرمایه اقتصادی و انسانی شکل‌دهنده بعد مادی توسعه‌اند که

رفاه را به دنبال دارد؛ و دو سرمایه اجتماعی و نمادین بعد غیرمادی (رفتاری، نهادی) توسعه را شکل می‌دهند که رضایت را به دنبال دارد و صنایع خلاق کارخانه تولید، دو سرمایه اجتماعی و نمادین به شمار می‌روند (Renani, 2014).

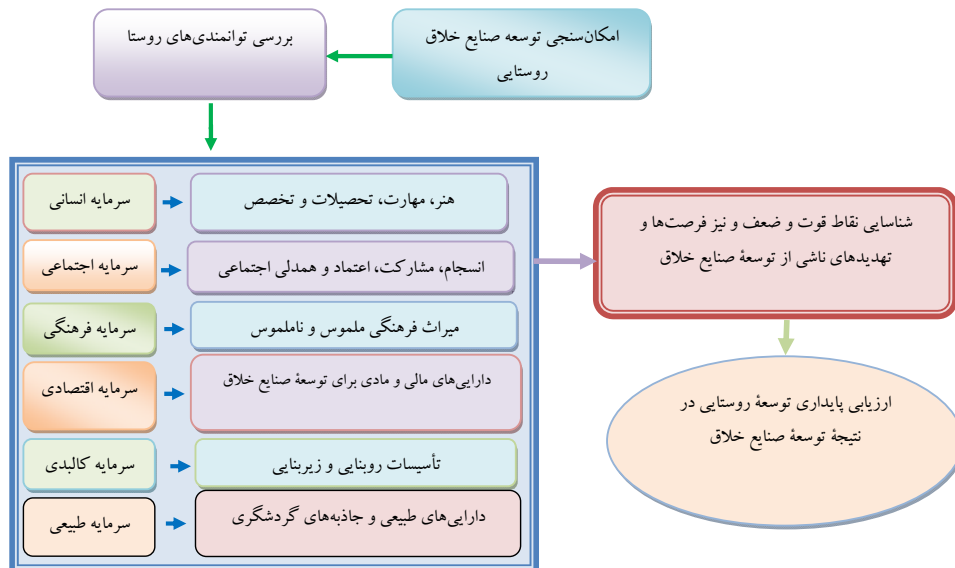
روش تحقیق

تحقیق حاضر از حیث هدف کاربردی و به لحاظ روش و ماهیت توصیفی-تحلیلی بوده، که برای جمع‌آوری اطلاعات از روش اسنادی و میدانی استفاده شده است. به منظور اجرایی کردن جزء الف ماده ۲۷ قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ایران (۱۳۹۶-۱۴۰۰)، ۱۲۲ روستا از استان اصفهان در سال اول از برنامه توسعه توسط دانشگاه اصفهان و جهاد دانشگاهی مورد بررسی قرار گرفتند که از آن میان، پنجاه روستا بر اساس توان تولید صنایع دستی به عنوان شاخه‌ای از صنایع خلاق انتخاب شدند. در مرحله شناخت با رویکرد توسعه درون‌زای دارایی مبنای تمام روستاهای هدف تحقیق، بر اساس مطالعات اسنادی (طرح هادی روستا و اسناد فرادست) و مطالعات میدانی (پرسشنامه و مصاحبه با مردم روستا و مدیران محلی شامل دهیاران و اعضای شورای اسلامی روستا)، با هدف بررسی توانمندی روستاها و شناخت دارایی‌ها و سرمایه‌های روستایی مؤثر در تولید صنایع خلاق، مورد تحلیل قرار گرفتند. خروجی این مرحله، مشخص شدن گونه صنایع خلاق روستا و میزان تولید آن در بستر انواع سرمایه‌های روستایی بوده و بدین منظور، در تکمیل مطالعات اسنادی، پرسشنامه‌ای با عنوان سرشماری صنایع خلاق روستایی تهیه و داده‌ها از طریق مصاحبه جمع‌آوری شد. در گام اول، با توجه به پرسشنامه پژوهش، امتیازدهی سرمایه‌ها و عوامل مربوط به آنها صورت گرفت. در گام دوم و در مرحله مزیت‌سنجی روستاهای هدف، با بررسی سرمایه‌های روستایی و مطالعات اسنادی و مبانی نظری موجود، نقاط قوت و ضعف و نیز فرصت‌ها و تهدیدهای موجود (سوات^۱) در مواجهه با توسعه صنایع خلاق با در نظر گرفتن سرمایه‌های هر روستا شناسایی و با

1. Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats (SWOT)

امکان‌سنجی توسعه پایدار روستایی از طریق.....

فرآیند تحلیل سلسه‌مراتبی، پنج مورد از هر دسته نقاط دارای رتبه بالاتر انتخاب شدند، بدین صورت که با توجه به این نوع از سرمایه، صنایع خلاق در حال حاضر چه نقاط قوت و ضعفی دارد و وجود این نوع از سرمایه در روستا چه فرصت‌ها و تهدیدهایی را در آینده برای صنایع خلاق ایجاد می‌کند. سپس، این نقاط توسط کارشناسان امتیازدهی و برای هر مورد بر حسب میزان تطابق سیستم با فرصت، قوت، ضعف و تهدیدها، امتیازی بین یک تا پنج بسته به میزان حساسیت و اهمیت اختصاص یافته است.

شکل ۲- مدل مفهومی پژوهش

شاخص ارزیابی توسعه پایدار روستایی بر اساس توسعه صنایع خلاق

هاشمی و غفاری (Hashemi and Ghaffari, 2017)، در تحقیقی با عنوان «شاخص پیشنهادی توسعه پایدار روستایی»، با الهام از اجرای منشور اروپایی^۱ در مناطق حاشیه‌ای منطقه لومباردی در شمال ایتالیا به‌عنوان راهنما، از این منشور برای ارزیابی پایداری توسعه روستایی

1. The European Charter for Sustainable Tourism in Protected Areas (ECSTPA)

در قالب یک نتیجه از توسعه گردشگری استفاده کردند؛ و در نهایت، یک مطالعه موردی برای نشان دادن روش‌های ارزیابی پایداری ارائه شد. با الهام از روش یادشده، «شاخص توسعه پایدار روستایی» که در تحقیق حاضر به کار می‌رود، میانگین وزنی ارزش بیست شاخص است.

$$SRDI = \frac{1}{20} \sum_{i=1}^5 S_i M_i + \sum_{i=1}^5 O_i M_i - \sum_{i=1}^5 W_i M_i - \sum_{i=1}^5 T_i M_i \quad \text{رابطه (۱)}$$

در رابطه (۱)، S نقاط قوت، W نقاط ضعف، O فرصت‌ها و T تهدیدهای ناشی از توسعه صنایع خلاق در روستاهای نمونه (این اطلاعات از طریق نظرسنجی از کارشناسان و فعالان حوزه‌های فرهنگی و هنری به دست می‌آید)، M عامل تأثیرپذیری (ضریب وزنی)^۱ (که میزان حضور سرمایه‌های اجتماعی، انسانی، فرهنگی، اقتصادی، طبیعی و کالبدی را در هر روستا نشان می‌دهد. امتیاز هر سرمایه بر اساس پاسخ‌های دهیاران و افراد آگاه محلی در پرسشنامه در قالب طیف لیکرت محاسبه می‌شود) و i شاخص محاسبه مجموع^۲ است.

بر اساس رابطه (۱)، شاخص توسعه پایدار روستایی (SRDI)^۳ می‌تواند مثبت یا منفی باشد. ارزش مثبت بدین معنی است که روند توسعه به سمت توسعه پایدار حرکت می‌کند. یک مقدار منفی نشان می‌دهد که حرکت به سمت توسعه ناپایدار است. همچنین، دستیابی به یک ارزش مثبت بیشتر نشان‌دهنده پایداری بیشتر است. برای مقایسه تأثیر دسته‌ها، می‌توان ارزش‌های فردی آنها را از روابط (۲) تا (۵) محاسبه کرد. این ارزش‌ها منجر به درک بهتر نیازهای جامعه می‌شود و می‌توان از آنها برای تغییر راهبرد استفاده کرد.

$$S = \sum_{i=1}^5 S_i M_i \quad \text{رابطه (۲)}$$

$$O = \sum_{i=1}^5 O_i M_i \quad \text{رابطه (۳)}$$

$$W = \sum_{i=1}^5 W_i M_i \quad \text{رابطه (۴)}$$

$$T = \sum_{i=1}^5 T_i M_i \quad \text{رابطه (۵)}$$

1. influence factor
2. index of summation
3. Sustainable Rural Development Index

امکان‌سنجی توسعه پایدار روستایی از طریق.....

شاخص SRDI، به‌عنوان یک شاخص جدید، به‌طور مستقیم اثرات توسعه صنایع خلاق در تحولات روستایی را ارزیابی می‌کند. این شاخص امکان مقایسه کمی بین نقاط قوت و ضعف و نیز فرصت‌ها و تهدیدها را به‌وجود می‌آورد و ابزاری مناسب برای ارزیابی کوتاه‌مدت و بلندمدت است.

نتایج و بحث

پنج مورد از نقاط قوت و ضعف و فرصت‌ها و تهدیدهای توسعه صنایع دستی با توجه به سرمایه‌های روستایی انتخاب شد و در قالب جدول نظرسنجی، در اختیار کارشناسان، دانشجویان و متخصصان حوزه اقتصاد هنر و صنایع دستی قرار گرفت؛ نتیجه این نظرسنجی با مقادیر یک برای کمترین درجه اهمیت تا پنج برای بیشترین درجه اهمیت در جدول ۱ آمده است.

جدول ۱- درجه اهمیت نقاط قوت و ضعف و فرصت‌ها و تهدیدهای صنایع دستی با در نظر

گرفتن سرمایه‌های روستایی

ضریب اهمیت	عوامل	نوع سرمایه	قوت‌ها
۴/۴	نسبت جمعیت زنان به کل جمعیت روستا	انسانی	تمایل بیشتر زنان به انجام هنرهای دستی و سنتی
۳/۲	نسبت جمعیت هنرمندان به کل جمعیت روستا	انسانی	وجود منبعی غنی از هنرمندان توانای روستایی
۲/۸	میزان تأمین داخلی مواد اولیه	اقتصادی	استفاده از مواد منحصربه‌فرد طبیعی و محلی
۳/۶	میراث فرهنگی ملموس و ناملموس روستا	فرهنگی	فرهنگ غنی و متنوع برای تولید طیف وسیعی از صنایع دستی
۴/۲	مشارکت، صمیمیت و انسجام اهالی روستا	اجتماعی	امکان انجام کار در قالب فعالیت‌های گروهی

ضریب اهمیت	عوامل	نوع سرمایه	ضعف‌ها
۴/۴	نسبت جمعیت هنرمندان به کل جمعیت روستا	انسانی	عدم رغبت تولید کنندگان به تولید به دلیل دستمز د کم و پایین بودن سطح حمایت سازمان‌های دولتی
۳	وجود چشم‌اندازهای طبیعی و جاذبه‌های گردشگری	طبیعی	عدم وجود نمایشگاه‌های صنایع دستی در مراکز تفریحی
۴/۲	میراث فرهنگی ملموس و ناملموس	فرهنگی	عدم نشان‌سازی محصولات بر اساس مشخصات فرهنگی روستا برای جذب گردشگر
۳/۲	وجود تعاونی‌ها و سازمان‌های مردم‌نهاد	اجتماعی	ضعف بنیه مالی و کمبود امکانات تعاونی‌ها
۳/۸	قابلیت فروش (محلی، منطقه‌ای، ...)	اقتصادی	حضور واسطه‌ها و کمبود بنگاه‌های فعال در زمینه تجاری‌سازی
ضریب اهمیت	عوامل	نوع سرمایه	فرصت‌ها
۴/۶	نسبت جمعیت زنان به کل جمعیت روستا	انسانی	توان بالقوه برای توانمندسازی زنان و کمک به اقتصاد خانواده
۳	تأسیسات روبنایی و زیربنایی	کالبدی	امکان استفاده از فناوری‌های به‌روز و صدور محصولات به مناطق دیگر
۳/۸	وجود چشم‌اندازهای زیبای طبیعی و گردشگری	طبیعی	امکان برپایی نمایشگاه‌های صنایع دستی در کنار مکان‌های دیدنی و ایجاد بازار صنایع دستی
۳/۶	نسبت جمعیت هنرمندان به کل جمعیت روستا	انسانی	امکان انتقال هنر و آموزش به نسل جدید و جلوگیری از فراموش شدن
۴/۲	میزان تأمین داخلی مواد اولیه	اقتصادی	خوداتکایی و ایجاد مشاغل وابسته
ضریب اهمیت	عوامل	نوع سرمایه	تهدیدها
۳/۶	درصد جمعیت تحصیل کرده به کل جمعیت روستا	انسانی	گرایش به مهاجرت افراد تحصیل کرده و کسب درآمدهای بیشتر و کاهش تمایل به تولید صنایع دستی
۲/۸	میزان تأمین داخلی مواد اولیه	اقتصادی	افزایش بی‌رویه مصرف مواد اولیه طبیعی و به‌خطر افتادن پوشش گیاهی و گونه‌های جانوری
۴/۸	تعداد واحدهای تولیدی فعال	اقتصادی	متغیر بودن هزینه مواد اولیه و افزایش قیمت آنها با تورم و عدم توان روستاییان در تأمین بودجه
۳/۴	تأسیسات زیربنایی و روبنایی	کالبدی	تمایل به فعالیت در شغل‌های جدید و به‌روزتر توسط نسل جوان
۳/۴	متوسط تولید به ازای نیروی کار فعال	اقتصادی	ایجاد مشکلات جسمی از جمله کاهش بینایی و کمردرد برای تولید کنندگان

مأخذ: یافته‌های پژوهش

امکان‌سنجی توسعه پایدار روستایی از طریق.....

مطابق اهمیت‌سنجی انجام‌شده، تمایل و مشارکت زیاد زنان در انجام هنرهای دستی که جزو سرمایه‌های انسانی روستا محسوب می‌شود، بیشترین درجه اهمیت را در بین نقاط قوت دارد. همچنین، عدم رغبت هنرمندان روستایی به تولید صنایع دستی به دلیل دستمزد کم و حمایت‌های جزئی دولت مهم‌ترین ضعف صنایع دستی و متغیر بودن هزینه‌های مواد اولیه و افزایش قیمت آنها با تورم از بزرگ‌ترین تهدیدهایی است که صنایع دستی با آن مواجه است. قدرت بالای صنایع دستی در توانمندسازی زنان روستایی و کمک به اقتصاد خانواده از مهم‌ترین فرصت‌های پیش روی صنایع دستی در روستاهاست. با توجه به وزن سرمایه‌های هر روستا و با استفاده از ضریب اهمیت محاسبه‌شده در جدول ۱، می‌توان شاخص توسعه پایدار روستایی را برای هر روستای موجود در حجم نمونه استخراج کرد.

جدول ۲- میانگین موزون قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها، تهدیدها و شاخص توسعه پایدار روستایی

نام شهرستان	ردیف روستا	شاخص نام روستا	$\sum_{i=1}^n S_i M_i$	$\sum_{i=1}^n O_i M_i$	$\sum_{i=1}^n W_i M_i$	$\sum_{i=1}^n T_i M_i$	SRDI
اردستان	۱-۱	امیران	۳۹/۹	۳۴/۷	۳۰/۲	۳۶/۱	۰/۴۱
	۲-۱	خوش‌آباد	۴۱/۴	۴۵/۷	۳۴/۲	۵۲/۹	-۰/۰۵
	۳-۱	رحمت‌آباد	۳۱	۳۶/۴	۲۹/۸	۴۱/۲	-۰/۱۸
	۴-۱	معین‌آباد	۲۷/۸	۲۹/۸	۲۵/۴	۲۶/۶	۰/۲۸
بوتکن و میاندشت	۱-۲	آغچه	۵۹/۵	۵۸/۸	۴۵	۴۳/۲	۱/۵۰
	۲-۲	فانم‌آباد	۴۳/۲	۳۶/۳	۲۲/۴	۳۷/۷	۰/۹۷
	۳-۲	ازناوله	۳۸/۶	۳۸/۴	۲۲/۸	۳۶	۰/۹۱
	۴-۲	هزار جریب	۴۷/۱	۳۱/۸	۲۲/۸	۲۶/۲	۱/۴۹
تیران و کرون	۱-۳	قلعه ناظر	۵۸/۱	۵۶/۵	۳۸/۶	۳۸/۲	۱/۸۹
	۲-۳	چشمه احمدرضا	۴۳	۳۹/۴	۲۶/۶	۳۴/۸	۱/۰۵
	۳-۳	دره بید	۴۷/۵	۴۱/۴	۳۵/۲	۴۱/۸	۰/۵۹
	۴-۳	دوتو	۴۸/۳	۵۰/۶	۳۷	۳۱/۲	۱/۵۳
	۵-۳	کرد سفلی	۴۰/۷	۳۷/۸	۲۶	۳۸/۲	۰/۷۱
	۶-۳	دولت‌آباد	۶۳/۱	۶۶/۳	۴۹/۲	۴۸/۱	۱/۶۰
	۷-۳	کرد علیا	۵۰/۳	۴۳/۶	۳۳/۲	۳۶/۸	۱/۱۹
	۸-۳	گنهران	۵۲/۴	۳۹/۸	۳۰/۲	۳۲	۱/۵

SRDI	$\sum_{i=1}^n T_i N_i$	$\sum_{i=1}^n W_i N_i$	$\sum_{i=1}^n O_i N_i$	$\sum_{i=1}^n S_i N_i$	شاخص نام روستا	ردیف روستا	نام شهرستان
۰/۱	۳۳/۳	۳۹/۸	۳۱/۵	۴۰/۲	اورگان	۱-۴	باجگان
-۰/۰۱	۲۹/۳۱	۱۸	۲۵/۱	۲۲	دهباد سفلی	۲-۴	
-۰/۲۲	۲۶/۵	۱۸	۲۰/۹	۱۹/۲	علی آباد خرسانک	۳-۴	
-۰/۹۸	۴۳/۲	۱۸	۲۲/۴	۱۹/۲	علی آباد هرمانک	۴-۴	
-۰/۰۶	۲۱/۷	۱۹/۴	۲۰/۵	۱۹/۴	دولت آباد	۵-۴	
۱/۰۲	۲۹/۸	۲۹/۴	۴۱/۶	۳۸	مورچه خورت	۱-۵	شاهین شهر
۰/۶۵	۳۳/۶	۳۲/۴	۴۷	۳۲/۰۹	کلهرود	۲-۵	
۰/۳۰	۲۱/۶	۲۸/۲	۲۹/۸	۲۶	سه	۳-۵	
۱/۶۸	۳۵/۱	۳۸/۴	۵۱/۳	۵۵/۹	اسکندری بر آفتاب	۱-۶	فریدن
۰/۴۶	۴۴/۲	۲۵/۸	۳۸/۶	۴۰/۷	بلمیر	۲-۶	
۱/۰۲	۲۳/۸۹	۲۵/۸	۳۴/۴	۳۵/۸	سینگرد	۳-۶	
۱/۲۰	۲۳/۸۹	۲۵/۸	۳۴/۴	۳۹/۴	عادگان	۴-۶	
۰/۶۷	۳۶/۲۲	۳۲/۸	۳۹/۴	۴۳/۲	قلعه سرخ	۱-۷	فریدون شهر
۰/۱۲	۲۸/۷	۲۸/۶	۲۹/۹	۲۹/۸	دره سیب	۲-۷	
-۰/۳۳	۲۸/۷	۲۸/۶	۲۵/۳	۲۵/۴	میدانک اول	۳-۷	
۰/۰۲	۱۹/۱	۲۵/۸	۲۰/۷	۲۴/۶	میدانک دوم	۴-۷	
۱/۴۸	۵۰	۵۱/۱	۶۸/۷	۶۲/۱	طاد	۱-۸	فلاورجان
۰/۹۵	۴۶/۷	۲۹	۴۸/۱	۴۶/۷	اردل صفی آباد	۲-۸	
۰/۷۱	۲۴/۴	۳۸	۳۰/۲	۴۶/۵	امامزاده	۳-۸	
۱/۴۳	۲۶/۴	۳۰	۳۸/۶	۴۶/۴	بجگرد	۴-۸	
۱/۴۵	۲۵/۳	۳۰	۴۰/۵	۴۳/۸	چمرود	۵-۸	
۰/۵۳	۵۳/۱	۴۴/۲	۵۱/۵	۵۶/۵	سهر و فیروزان	۶-۸	
۱/۳۶	۲۷	۲۵/۸	۴۲	۳۸/۱	فیلرگان	۷-۸	
۱/۳۶	۲۸/۹	۲۸	۴۲/۳	۴۱/۸	گلگون	۸-۸	
۱/۰۴	۴۵/۹	۳۴/۴	۵۱/۳	۴۹/۸	نرگان	۹-۸	

امکان‌سنجی توسعه پایدار روستایی از طریق.....

SRDI	$\sum_{i=1}^n T_i N_i$	$\sum_{i=1}^n W_i N_i$	$\sum_{i=1}^n O_i N_i$	$\sum_{i=1}^n S_i N_i$	شاخص نام روستا	ردیف روستا	نام شهرستان
۰/۸۹	۶۱/۶	۳۹/۸	۶۲/۴	۵۶/۸	زمان آباد	۱-۹	شهرستان کاشان
۰/۴۰	۴۱/۹	۲۱/۶	۳۵/۹	۳۵/۶	رکن آباد	۲-۹	
۰	۵۸/۱	۲۹/۹	۴۳/۱	۴۴/۹	کجویه	۳-۹	
۰/۵۰	۴۵/۲	۲۱/۸	۳۷/۸	۳۹/۲	لای بید	۴-۹	
۰/۲۰	۴۸/۵۹	۲۹	۴۳/۱	۳۸/۶	هاردنک	۵-۹	
۰/۷۹	۴۰/۴	۱۸/۶	۳۷/۸	۳۷/۱	کلیشدرخ	۶-۹	
۱/۳۲	۲۱/۱	۳۰/۲	۳۶/۱	۴۱/۶	مزرعه چی	۱-۱۰	شهرستان کاشان
۰/۶۸	۲۶/۲	۲۶	۳۳/۲	۳۲/۷	بداغ آباد	۲-۱۰	
۰/۴۱	۳۱/۶	۴۴/۴	۴۳/۲	۴۱	دهسرخ	۳-۱۰	

مأخذ: یافته‌های پژوهش

طبق شاخص توسعه پایدار روستایی محاسبه شده (جدول ۲)، برخی از پنجاه روستای دارای توان تولید صنایع دستی امکان دستیابی به توسعه پایدار روستایی از طریق توسعه صنایع دستی را ندارند و برای رسیدن به توسعه پایدار، باید نقاط ضعف و تهدید روستا را برطرف و نقاط قوت و فرصت را تقویت کرد. امتیاز روستاهای خوش آباد و رحمت آباد از شهرستان اردستان، دهباد سفلی، علی آباد خرسانک، علی آباد هرمانک و دولت آباد از شهرستان چادگان و روستای میدانک اول از شهرستان فریدون شهر منفی بوده، که نشان دهنده عدم توسعه پایدار روستایی از طریق توسعه صنایع دستی در این روستاهاست. روستاهای دارای بیشترین امتیاز مثبت در ردیف ابتدایی هر شهرستان قید شده و در میان بقیه روستاهای هر شهرستان، از شانس بیشتری برای توسعه پایدار روستایی از طریق توسعه صنایع دستی برخوردارند.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

نتایج بررسی مطالعات پیشین در زمینه صنایع خلاق حاکی از اهمیت بی‌چون‌وچرای صنایع خلاق در توسعه پایدار اقتصادی است. طی تحقیقاتی که در خصوص نقش صنایع خلاق در

روستاها صورت گرفته، به اهمیت جذب طبقه خلاق و شکل‌گیری ایده‌ها پرداخته شده است و نقش صنایع خلاق در جذب گردشگر مثبت ارزیابی می‌شود. ولی علی‌رغم توسعه‌های اخیر در صنایع فرهنگی و خلاق و اهمیت آن در کشورهای توسعه‌یافته، به نظر می‌رسد که صنعت فرهنگی در کشورهای در حال توسعه هنوز چندان جدی گرفته نشده است. این مسئله در ارتباط با کشور ایران نیز مطرح است، با آنکه روستاهای ایران با برخورداری از مزیت‌های فرهنگی عمده، شایستگی بهره‌مندی از مزیت‌های صنایع فرهنگی و خلاق در سطوح بالا را دارند. شاید اولین گام در راستای بهبود صنایع فرهنگی و خلاق و برطرف کردن اشکالات موجود، آگاهی از وضعیت فعلی و شناخت مشکلات و ضعف‌های موجود در ارتباط با این دسته از صنایع و نیز در مسیر توسعه آنها باشد.

تحقیق حاضر، با در نظر گرفتن اهمیت صنایع خلاق، نقش این صنایع در توسعه پایدار روستایی را بررسی کرده و همچنین، با توان‌سنجی روستاهای نمونه و تعیین ظرفیت صنایع خلاق در روستاها، به بررسی نقاط قوت و ضعف و نیز فرصت‌ها و تهدیدهای پیش روی توسعه صنایع خلاق در راستای توسعه پایدار روستایی پرداخته است؛ و بدین منظور، با وزن‌دهی این نقاط بر اساس سرمایه‌های روستایی به‌مثابه مهم‌ترین منبع تولید کالاها و خدمات خلاق، به شاخصی برای سنجش پایداری دست یافته است. عدد شاخص و وزن هر دسته از نقاط می‌تواند برای تعیین راهبردهای دستیابی به توسعه پایدار روستایی از طریق توسعه صنایع خلاق مؤثر باشد. شاخص توسعه پایدار روستایی (SRDI) به برنامه‌ریزی برای مناطق روستایی با به‌روزرسانی مشارکت ذی‌نفعان محلی در فرآیند توسعه و برنامه‌ریزی «پایین به بالا» کمک می‌کند، چراکه این شاخص پویاست و بر اساس آن، پارامترها ممکن است با توجه به نیازها تغییر کنند.

بررسی‌ها نشان داد که از بین پنجاه روستای دارای توان تولید صنایع دستی به‌عنوان شاخه‌ای از صنایع خلاق، ۴۲ روستا امکان توسعه پایدار از طریق توسعه صنایع دستی را دارند. مهم‌ترین ضعف‌های توسعه روستایی از طریق توسعه صنایع دستی عدم رغبت تولیدکنندگان به

تولید و عدم نشان‌سازی محصولات بر اساس مشخصات فرهنگی روستاست. برای حل مشکلات توسعه صنایع دستی روستایی و رونق اقتصادی آن، باید فرآیند چرخه تولید تا فروش محصولات در کنار حمایت‌های معنوی و قانونی مورد نیاز به‌روشنی برنامه‌ریزی و تلاش شود که با شناسایی ظرفیت‌ها و توانایی‌های هنری، فرهنگی و خلاق روستاها، زمینه‌سازی برای بروز قابلیت‌ها و توسعه صنایع دستی روستایی صورت گیرد و در احیا و اعتلای هنر صنایع دستی به‌ویژه صنایع دستی رو به فراموشی اهتمام شود.

همچنین، با توجه به مقدار شاخص توسعه پایدار روستایی در هر شهرستان، روستایی که بالاترین میزان شاخص را کسب کرده باشد، می‌تواند به‌عنوان «کارگاه مرکزی» برای تولید، تأمین مواد اولیه، نظام کنترل و نظارت، کیفیت‌سنجی، نگهداری و انبارداری، آموزش و فروش پیش‌بینی شود تا بقیه واحدهای تولیدی با کارگاه مرکزی یک شبکه همکاری تشکیل دهند.

اگر روستاهای یک شهرستان در استان اصفهان به‌خاطر ظرفیت پایین تولید صنایع دستی قابلیت تشکیل شبکه مرکزی توسعه صنایع دستی را نداشتند، ولی به‌طور محدود از گونه‌ای از صنایع دستی برخوردار بودند، برای حفاظت از هنر روستاییان و تنوع مشاغل روستایی، می‌توان از فعالیت صنایع دستی به کمک سایر فعالیت‌های مرتبط نظیر گردشگری حمایت کرد.

منابع

1. Alavizadeh, A. (2007). Socio-economic development patterns (with emphasis on sustainable rural development in Iran). *Political and Economic Information*, 245: 190-201. (Persian)
2. Ardhal, A.D., Santoso, E.B. and Sulistyarto, H. (2016). Influence factors on the development of creative industry as tourism destination (case study: footwear village in Mojokerto City). *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 227: 671-679.
3. Balfour, B., Fortunato, M.W. and Alter, T.R. (2018). The creative fire: an interactional framework for rural arts-based development. *Journal of Rural Studies*, 63: 229-239.
4. Divandari, J., Danaeinia, A. and Izadi, P. (2017). Analysis of the role of handicraft production in rural sustainable development: a

- case of Sar Aqa Seyyed, Chaharmahal and Bakhtiari. *Journal of History, Culture and Art Research*, 6(1): 549-565. (Persian)
5. Europarc Federation. (1995). European charter for sustainable tourism in protected areas. Grafenau. Germany: Europarc Federation.
 6. European Commission- Tourism Sustainability Group. (2007). Action for more sustainable European tourism. Report of the tourism sustainability Group.
 7. Florida, R.L. (2002). The rise of the creative class: and how it's transforming work, leisure, community and everyday life. New York, NY: Basic Books.
 8. Hashemi, N. and Ghaffari, G. (2017). A proposed sustainable rural development index (SRDI): lessons from Hajij village, Iran. *Tourism Management*, 59: 130-138.
 9. Hosseinnia, E. and Shoja, B. (2017). The role of handicrafts in sustainable development of rural tourism with emphasis on indigenous knowledge. *International Journal of Geography and Geology*, 6(1): 1-7.
 10. Howkins, J. (2001). The creative economy: how people make from ideas. London: Penguin, UK.
 11. Kayghobadi, M., Fakhraei, M., Alavi, S. and Zavari, A. (2008). From cultural industries to creative industries. Project of Document Development of Cultural Industries for Qom Province. (Persian)
 12. Landry, C. (2012). The art of city making. London: Routledge.
 13. Levickaite, R. (2015). Modelling of the creative economy sustainable development. Doctoral Dissertation, VGTU Leidykla Technika.
 14. Najafian Najafabadi, M. (2015). Planning creative industries with a strategic planning approach. Master's Thesis, Isfahan University of Art. (Persian)
 15. Renani, M. (2014). The symbolic capital of the developmental center. *Cultural-Social-Economic Journal of the Vocabulary*, 29: 10-16. (Persian)

16. Stolarick, K.M., Denstedt, M., Donald, B. and Spencer, G.M. (2011). Creativity, tourism and economic development in a rural context: the case of Prince Edward County. *Journal of Rural and Community Development*, 5(1).
17. UNCTAD (2014). Creative economy report. UN: The United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). Available at <http://unctad.org/en/pages/PublicationArchive.aspx?publicationid=946> (Retrieved at 11 September, 2018).

